

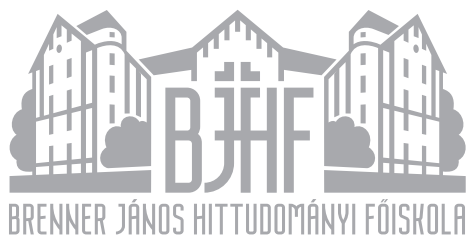
BRENNER JÁNOS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

„Sapientia sat”

TANULMÁNYKÖTET

2020 – 2021

„Sapientia sat”

TANULMÁNYKÖTET

2020 – 2021

Impresszum

Kiadja a Brenner János Hittudományi Főiskola
Felelős kiadó: Dr. Reisner Ferenc

Cím: 9021 Győr, Káptalandomb 7.
Telefonszám: +36 (96) 313-055
E-mail cím: titkarsag@bjhf.hu

Szerkesztők: Havassy Bálint - Nemes Gábor - Vljaj Márk

Tördelés, nyomdai előkészítés: Wölfinger Béla (v)
Nyomtatás: GB 2010 Kft. Nyomda és Könyvkiadó, Sopron

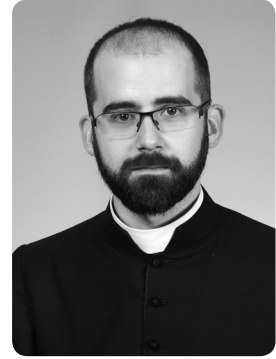
© Brenner János Hittudományi Főiskola. Minden jog fenntartva.

Megjelent 500 példányban.

ISBN 978-615-81873-0-5

Előszó

„Sapienti sat...” – talán Plautusnak ezek a *Perzsa* című vígjátékából vett szavai jutnak az olvasó eszébe, ha kezébe veszi a győri Brenner János Hittudományi Főiskola idei tanulmánykötetét és megnézi annak tartalomjegyzékét. „Dictum sapienti sat est” – mondja Sagaristio a komédiában, azaz a bölcsnek elegendőek az elmondottak, neki nincs szüksége bővebb magyarázatra, további fejtegetésekre, utasításokra, neki ennyi is megteszi.

Az idei tanulmánykötet igen széles spektrumot ad, amely hűen tükrözi az intézményben folyó színes, változatos tudományos munkát. Teológiai, filozófiai, pedagógiai, egyházjogi, egyháztörténeti és egyházzenei témákban született tanulmányokat olvashatnak az érdeklődők. A tanulmánykötet megszületésében résztvevő írók mind-mind arra törekedtek, hogy szakterületüknek vagy érdeklődési körüknek egy részletét, egy lényeges, vagy számukra különösen is fontos szegletét a lehető legalaposabban és legrészletesebben bemutassák. Nyilván lehetetlen vállalkozás egy témát a maga teljességében kibontani egy tanulmányban, hiszen ennek a műfajnak szűkösek a keretei. Inkább az iránytű szerepét töltik be; megmutatják a kereső olvasónak, hogy milyen irányba kell haladnia ahhoz, hogy az adott területen célba érjen. Azt akarja, hogy az olvasó, azaz az utazó úgy vegye kezébe ezt a kötetet, mint egy térképet vagy mint egy iránytűt, egy olyan eszközt, amely segítségévé válhat, hogy kitűzött céljához elérjen. És a bölcsnek ennyi elegendő. Vagy túl elitista lenne ez a megfogalmazás?

Plautus szavait kérdőjellel is elláthatjuk. „Sapienti sat?” Valóban ért ennyiből is az olvasó? Vagy úgy is kérdezhetnénk: egy ilyen apró kóstoló is elég (amennyiben a latin *sapientis*, bölcs, a *sapere*, azaz ízlelni, kóstolni igéből származik)? Nem, egy kóstolóval senki nem lakik jól, még egy *gourmet* sem, viszont utóbbinak egy *amuse-bouche* is elég, hogy eldöntse, van-e értelme folytatni a lakomát, vagy jobb asztalt bontani. A tanulmánykötet egyfelől halvány visszfényre akar lenni a szerzők kemény, áldozatos munkájának, amelyet szakterületükön végeznek, másfelől kedvcsináló kíván lenni, amely arra csábítja olvasóit, hogy az adott témában tovább keressenek, kutassanak.

Kinek szól hát ez a kötet? Ha a címben szereplő idézetet vesszük alapul, akkor csak a „bölcseknek”. Ám ahogyan azt Shakespeare *Ahogy tetszik* című vígjátékából is tudjuk: „A bolond bölcsnek tartja magát, de a bölcs tudja magáról, hogy bolond”. Címzettjei tehát azok a „bolondok” lehetnek, akik elég bölcsek ahhoz, hogy megfelelő módon forgassák? Úgy fogalmaznám át a címben szereplő gondolatot, hogy olyan olvasóknak íródott, akiknek a leírtak elegendőek ahhoz, hogy tudják, merre induljanak tovább a tanulmányok olvasása után és elégtelen azoknak, akik úgy érzik, hogy a kötet olvasása nekik elegendő.

A Brenner János Hittudományi Főiskola idei tanulmánykötete tehát számos érdeklődő olvasónak lehet segítség, érdekesség vagy élvezetes olvasmány. Tudást összegző, látókört tágító és ismeretterjesztő írások gyűjteménye kíván lenni. Sokak „iránytűjévé” akar válni, egy olyan köteté, amely messzebbre akarja vezetni olvasóit, sőt, bátorítani akarja őket újabb horizontok felfedezésére.

Vlaj Márk
szerkesztő

Nemes Gábor

Habsburg Mária királyné két ismeretlen levele a vatikáni könyvtárban¹

Magyarország és az Apostoli Szentszék Jagelló-kori (1490–1526) diplomáciai kapcsolatainak forrásadottságait vizsgálva sajnálattal kell megállapítanunk, hogy – nem számolva a budai udvarba delegált pápai követek Rómába továbbított jelentéseit – jóval több, pápák által írott és hazánkba küldött levelet ismerünk, mint a magyar királyság területéről a Kúriába küldöttet.² A vatikáni levéltárban (*Archivio Apostolico Vaticano*) őrzött, elsősorban a magyar királyi udvarból érkezett csaknem kilencven eredeti levelet elsősorban az angyalvári levéltár (*Archivum Arcis / Archivio di Castel Sant’ Angelo*) és az Államtikárság (*Segreteria di Stato*) *Principi* nevű fondja őrzi, nagy részüket pedig kiadásban is tanulmányozhatjuk.³

A vatikáni levéltár mellett azonban a vatikáni könyvtár (*Biblioteca Apostolica Vaticana*) is rejthet – ha nem is ilyen számban – Magyarországról Rómába juttatott iratokat. A Vaticani latini 6380. számú, *Lettere de principi* című kolligátum Habsburg Mária magyar királyné két, 1522. február 6-án kelt, VI. Adorján pápához, illetve Guilio de’ Medici bíboros vicekancellárhoz írott levelét tartalmazza. Ebben az királyné káplánjának, Bucsai Illés csornai prépostnak címzetes püspöki kinevezését kérte, mert Illést eddigi érdemei alapján királynéi udvartartása házi prelátusává szemelte ki.⁴ E két forrás több értékes adatot is tartalmaz, írásom témája ezek kifejtése.

- 1 Készült a MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban a TKI támogatásával. Köszönöm Tusor Péternek, C. Tóth Norbertnek és Lakatos Bálintnak a cikk írása közben adott észrevételeiket, tanácsaikat.
- 2 VII. Kelemen pápává választása (1523. november 18.) és a magyar középkor hagyományos végét jelentő mohácsi csata (1526. augusztus 29.) között eltelt időszakban csaknem háromszor annyi pápai bréve ismert, mint Magyarországról a Kúriába küldött levél, I. NEMES GÁBOR (közread.): *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brévei (1523–1523)*, Collectanea Vaticana Hungariae I/12. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 23., Budapest – Győr – Róma, 2015.
- 3 Ezeket lásd: AUGUSTIN THEINER: *Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia*, 2, Roma, 1860.; AUGUSTIN THEINER: *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, I, Roma, 1863.; ARTNER EDGÁR: *Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája*, Collectanea Vaticana Hungariae I/1., kiad. Szovák Kornél – Török József – Tusor Péter, Budapest–Róma, 2004.; BESSENYEI JÓZSEF (kiad.): *Lettere di principi. Fejedelmi levelek a pápának (1518–1578)*, Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 3., Roma–Budapest, 2002.; TUSOR PÉTER: Fejedelmi forrásközlés, *Budapesti Könyvszemle* 16 (2004/2) 107–120. A vatikáni magyar kutatásokról lásd TUSOR PÉTER: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*, Collectanea Vaticana Hungariae I/1 – Excerptum, Budapest–Róma, 2004.
- 4 A két levél kiadását lásd a Függelékben. A kötetben még egy, hasonló tartalmú levél található, VIII. Henrik angol király a pápától Cuthbert Tunstall londoni püspöki kinevezését kérte, Bibliotheca Apostolica Vaticana (a továbbiakban: BAV) Vat. lat. vol. 6380, fol. 3rv.

„Regnorum nostrorum protector”

A budai királyi udvar legmagasabb szintű római kúrai érdekképviselőjét a bíboros protektor látta el. A protektor feladata volt az egyházi javadalmakkal kapcsolatos ügyek intézése a kánoni kivizsgálás lefolytatásától egészen a pápai konzisztóriumon történő előterjesztésig. Felügyelte továbbá a Kúriában folyó egyházi pereket, koordinálta a Róma és a megbízó ország közötti információcserét és a pápát szükség esetén bármikor személyesen is tájékoztathatta.⁵

I. (Hunyadi) Mátyás (1458–1490) volt az első magyar király, aki szinte folyamatosan megbízott egy-egy – főleg itáliai – bíborost, hogy protektorként segítse a római Kúriával folytatott igen intenzív kapcsolattartásában.⁶ Az első, igazán jól adatolható tevékenységű, magyar királyi szolgálatban működő bíboros protektor Pietro Isvalies volt. Isvalies bíboros kiválóan ismerte Magyarországot, hiszen 1500 és 1503 között Budán pápai legátusként működött és ennek köszönhetően a veszprémi püspökséget, valamint a pécsváradi és a szekszárdi apátságokat is elnyerte. 1503 és 1511 között kimutatható protektorsága alatt átadta a pápának az uralkodó, valamint a magyar főurak leveleit, és felterjesztett a magyar királyi udvarból érkező kérvényeket. A pápai konzisztóriumon püspökjelöltekről referált, egy alkalommal pedig hosszasan beszélt a magyaroknak török ellen vívott harcáról.⁷

1518-tól Giulio de’Medici bíboros vicekancellár, X. Leó pápa unokaöccse lett a protektor.⁸ Hozzá fűződik a legrégibb magyar vonatkozású, jelenleg ismert kánoni kivizsgálás lefolytatása, és a konzisztóriumon is több magyar püspök kinevezéséről is referált, többek között éppen Bucsei Illés hippói püspökéről is.⁹ A diplomáciai kapcsolattartásban is fontos szerepet játszott: 1519-ben a II. Lajos király esetleges császárrá választása ügyében Rómába küldött, Verbóci István vezetése alatt álló magyar rendi küldöttség őt

5 A bíboros protektorokról legújabbán a korábbi szakirodalommal lásd TUSOR PÉTER: Magyarország bíboros protektorátusa a 15–17. században, *Egyháztörténeti Szemle* 19 (2018/4), 3–21, 3–5.; PÉTER TUSOR: I cardinali della corona ed i protettori del regno d’Ungheria (o degli stati asburgici) tra Quattro e Seicento, in Péter Tumor – Matteo Sanfilippo (eds.): *Gli “angeli custodi” delle monarchie. I cardinali protettori delle nazioni*, Studi di storia delle istituzioni ecclesiastiche 7., Viterbo, 2018, 251–276.

6 NEMES GÁBOR: Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékkal (1523–1526), *Századok* 149 (2015) 479–506., 480–481.; TUSOR PÉTER: *Magyarország bíboros protektorátusa*, i. m., 5–7.

7 NEMES GÁBOR: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök, in Karlinszky Balázs – Varga, Tibor László (szerk.): *Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16-17. században*, Veszprém, 2018, 9–46, 26–28.

8 Erről lásd NEMES GÁBOR: *Magyarország kapcsolatai*, i. m., 481–482.

9 TUSOR PÉTER – NEMES GÁBOR (kiad.): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*, Collectanea Vaticana Hungariae I/7., Budapest–Róma, 2011, 29–32, n. 20.; NEMES GÁBOR: *Magyarország kapcsolatai*, i. m., 481, II. j.

is felkereste.¹⁰ VI. Adorján pápa koronázása után már másnap egy magánkihallgatást intézett el Brodarics István királyi követ számára, II. Lajos pedig Nándorfehérvár eleste után levélben kérte a bíboros protektort az országnak a török elleni harcban való megsegítésére, valamint a császár és a francia király közötti béke ügyének előmozdítására.¹¹

Mária királyné levele tehát Guilio de' Medici bíboros protektorságához szolgált egy újabb értékes adatot. A kérdés most már csak az, hogy mi okozhatta a levél kelte, azaz 1522. február 6. és a 1523. június 1-ji pápai konzisztórium előterjesztés között¹² eltelt bő egy év szünetet? Az királyné levele Rómában Francesco Marsuppini királyi követhoz juthatott el, aki a VI. Adorjánt megválasztó konklávé idején az Örök Városban tartózkodott.¹³ Mivel az újdonsült pápa a toledói udvarban időzött és nem siette el római utazását, így koronázására csak 1522. szeptember 1-jén került sor, és addig a kúriai ügyintézés is akadozott, vagy részben le is állt.¹⁴ Marsuppini és a koronázás előtt nem sokkal Rómába érkező Brodarics István 1522. szeptember 3-án már személyesen találkozott is VI. Adorjánnal. 1522. október 13-án azonban Giulio de' Medici bíboros hagyta el Rómát: részben a Városban dúló pestistől, részben pedig a Francesco Soderini bíboros által vezetett franciabarát és Medici-ellenes kör merényletétől tartva Firenzébe ment, ahonnan csak a pápa kifejezett kérésére tért vissza 1523. április 23-án.¹⁵ Ezért csak ezt követően kezdhetett csak el a bíboros titkársága előkészíteni a felgyülemlett magyar püs-

- 10 A bíboros és Verbőci közötti barátság valószínűleg itt alakult ki, lásd NEMES GÁBOR: Elszalasztott lehetőségek: VII. Kelemen pápa és II. Lajos országainak belpolitikája (1523–1526), *Egyháztörténeti Szemle* 15 (2014/4) 3–19, 3.; NEMES GÁBOR: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után, in Varga Szabolcs – Vértési Lázár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*, *Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis* 17., Pécs, 2017. 105–133, 117.; LAKATOS BÁLINT: A királyi diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész Adattár, *Történelmi Szemle* 62 (2020/2) 281–362, 335–336.
- 11 Egri Főegyházmegegyi Könyvtár Y. 55. („Istvánffy-formuláskönyv”) fol. 50v–51r. A császár és a francia király közötti háborúról lásd: CHRISTINE SHAW – MICHAEL MALLETT: *The Italian Wars 1494–1559. War, State and Society in Early Modern Europe*, London – New York, 2019², 161–168.
- 12 Archivio Apostolico Vaticano (a továbbiakban: AAV) Arch. Conclst., Acta Vicecancellarii, vol. 2, 241v: „Referente me vicecancellario. Providit ecclesie Hipponensi titulari in partibus infidelium certo modo vacanti de persona Elie de Bucha prepositi monasterii Premonstratensis ordinis Strigoniensis diocesis cum retentione prepositure valoris 200 ducatorum.”
- 13 Marsuppini jelentését a konklávéről l. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) DL 32689., IVÁNYI BÉLA: Adalékok a nemzetközi érintkezéseink történetéhez a Jagelló-korban III, *Történelmi Tár* 7 (1906) 321–367, 352–354. Marsuppiniról lásd NEMES GÁBOR: *Magyarország kapcsolatai*, i. m., 484.; TEKE ZSUZSANNA: A firenzei Francesco Marsupini magyarországi pályafutása (1489–1539), in Kővér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka (szerk.): *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2016. Válság – kereskedelem*, Budapest, 2016, 359–369, 364, LAKATOS BÁLINT: *A királyi diplomatái*, i. m., 332–333.
- 14 VI. Adorján pápa Rómába érkezéséről és koronázásáról lásd Biagio Martinelli da Cesena pápai szertartásmester naplóját: BAV Vat. lat. 12276, fol. 24v–25v.
- 15 ADRIANO PROSPERI: Clemente VII papa, in *Dizionario Biografico degli Italiani*, 26, Roma, 1982. [https://www.treccani.it/enciclopedia/papa-clemente-vii_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/papa-clemente-vii_(Dizionario-Biografico)) (A letöltés dátuma: 2020. 10. 26.), MAURIZIO GATTONI: *Clemente VII e la geo-politica dello Stato pontificio (1523–1534)*, Collectanea Archivi Vaticani 49., Città del Vaticano, 2002, 33.; FRANCESCO SALVESTRINI: Francesco Soderini, in *Dizionario Biografico degli Italiani*, 93, Roma, 2018. [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-soderini_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-soderini_(Dizionario-Biografico)) (A letöltés dátuma: 2020. 10. 26.)

pökkinevezéseket:¹⁶ Bucsei Illés június 1-ji kinevezését követően június 18-án Szatmári György esztergomi, valamint Szalkai László egri províziója következett.¹⁷

Kancelláriai jegyzőből hippói püspök: Bucsei Illés

Bucsei – vagy másnéven miksinci Dragessics – Illés pályáját a királyi kancelláriában kezdte.¹⁸ Amikor 1503-ban II. Ulászlótól rokonaival, többek között Bucsei Bertalan-nal¹⁹ és Bucsei Miklós zágrábi kanonokkal²⁰ együtt az uralkodóért végzett szolgáltatának elismeréséül címeradományban részesült, kancelláriai jegyzőként (*scriba cancellarie*) szerepelt.²¹ Karrierje fokozatosan felfelé ívelt: 1507-ben még jegyző, 1515-ben viszont már a hivatal levéltárosa (*conservator*),²² 1517-ben pedig királyi titkár.²³

Hivatali pályája mellett egyházi karrierje csak később kezdődött. 1508-ban zágrábi kanonok volt,²⁴ talán éppen rokona, Bucsei Miklós zágrábi stallumát kaphatta meg. Erről

16 Erről lásd: TUSOR PÉTER – NEMES GÁBOR: *Consistorialia Documenta Pontificia*, xx–xxv.

17 AAV Arch. Concist., Acta Vicecancellarii, vol. 2, 244v. A püspökkinevezések ügyében 1523 februárjában kelt levelek lásd C. TÓTH NORBERT: *Politikatörténeti források Batori István első helytartóságához (1522–1523)*, Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50., Budapest, 2010, 173–174, n. 159–160., a kinevezési bullákat lásd: LAKATOS BÁLINT: VI. Adorján (Hadrianus) pápa (1522–1523) magyar vonatkozású bullái: Forrásközlés, in *Acta Historica* 138., Szeged, 2015, 109–144, 127–142.

18 Rövid életrajzát lásd KUBINYI ANDRÁS: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében, *Gesta* 6 (2006/1) 3–22, 7; LJUDEVIT IVANČAN: *Podatci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.*, n. 497; TATJANA RADAUŠ: Dragišić, in *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5304> (A letöltés dátuma: 2020. II. 15.) – Köszönöm Lakatos Bálintnak, hogy a horvát szakirodalmakra felhívta a figyelmemet.

19 MNL OL DL 74554. Kiadva: *Schrauf Károly*: Két okirat a XVI. század első feléből, *Magyar Történelmi Tár* 1885., 197–200, 197–198.

20 1491. aug. 22. THALLÓCZY LAJOS – HORVÁTH SÁNDOR (szerk.): *Magyarország melléktartományainak oklevéltára III. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyéék) 1244–1710*, Monumenta Hungariae Historica I/36., Budapest, 1912., 230; 1493. jan. 20. EMILIJ LASZOWSKI (ed.): *Povjesni spomenici plem. općine Turopolja II*, (Monumenta Historica Nobilis Communitatis Turopolje 2.), Zagreb 1905, 92–94. (a kötetet B. Halász Évának köszönöm); 1493. márc. 27. THALLÓCZY LAJOS – BARABÁS SAMU (kiad.): *A Frangepán család oklevéltára*, II. Monumenta Hungariae Historica I/38., Budapest, 1913, 209–210.; 1494. okt. 17. MÁLYUSZ ELEMÉR: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban II, *Levéltári Közlemények* 5 (1927) 136–209, 185, n. 127.

21 EMILIJ LASZOWSKI: *Povjesni spomenici*, i. m., II, 210–211.; KÖRMENDI TAMÁS (szerk.): *Középkori magyar címereslevelek I. (1439–1503)*, Budapest 2013, 89–92. (Tarján Eszter).

22 LJUDEVIT IVANČAN: *Podatci o zagrebačkim kanonicima*, i. m., n. 497.; 1515. dec. 24. MNL OL DF 256786., kiad: JOANNES BAPT. TKALČIĆ (ed.): *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*, III, Zagreb, 1896, 145–147.; BÉKEFI REMIG: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*, Budapest, 1910, 322.; KUBINYI ANDRÁS: *A királyi titkárok*, i. m., 9, 57. j.; FEDELES TAMÁS: *Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fiülöp (1476/77–1526)*, Levéltári Közlemények 78 (2007) 35–84, 58. – 1513-ban udvari familiáris: MNL OL DL 22406. „egregius magister Elias de Bwcha familiaris noster”, idézi FÓGEL József: *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)*, Budapest, 1913, 67.

23 1517. máj. 24. MNL OL DL 22925., idézi FÓGEL József: *II. Lajos udvartartása 1516–1526*, Budapest, 1917, 42. 1517. nov. 16. BARABÁS SAMU: *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*, II. 1438–1526., Budapest, 1895, 359. 1517. dec. 30. Uo. 363.; BÉKEFI REMIG: *A káptalani iskolák*, i. m., 322.

24 1515. dec. 24. MNL OL DF 256786., kiad: TKALČIĆ: *Monumenta historica*, III., i. m., 145–147.

azonban – vélhetőleg budai tartózkodása miatt – 1517-ben lemondott.²⁵ 1522. január 1-jén viszont nagy emelkedésnek lehetünk tanúi: már mint csornai prépostot erősítették meg a leleszi premontrei prépostságban is.²⁶ Mivel a csornai monostor ingóságait 1522-ben, beiktatásakor vette át, így csornai kinevezése 1521-re keltezhető.²⁷ Minek köszönhető, hogy a királyi kancelláriai szolgálatból hirtelen az egyházi hierarchia magasabb régiójába jutott?

A választ Mária két szóban forgó levele adja meg: a királyné házi káplánjává tette Bucsait és így a budai udvar befolyásos tagja lett. Giulio de' Medici bíborosnak a 1523. június 1-ji pápai konzisztóriumon bemutatott províziójáról fentebb már szóltam, majd ezt követően csakhamar a kinevezési bullák kiállítására is sor került.²⁸ Bucsai a pápai kegye alapján hippói püspökként a leleszi prépostságot is megtarthatta, 1523. június 8-án a leleszi javadalma után az Apostoli Kamarának fizetendő annátát Egidio Zefiri, a római magyar követség ügyintézője fizette ki.²⁹ A kinevezésről kiállított bullák ezután gyorsan hazaérhettek, mert Bucsai 1523. augusztus 27-én már hippói püspökként és leleszi komendátorként adott ki oklevelet.³⁰ Első, püspökként bemutatott miséjére csak 1524 őszén kerülhetett sor, amikor Mária királyné kérésére VII. Kelemen pápa megengedte, hogy a hívek teljes búcsút nyerhettek.³¹ Halála időpontja bizonytalan. Utoljára 1525. augusztus 23-án – mint hippói püspök és leleszi prépost – egy királyi oklevél relátorként tűnt fel,³² 1526. február 2-án pedig már Pécsi János volt a leleszi prépost.³³

E két, a kutatás számára eddig ismeretlen levél Mária királyné udvaráról is fontos információkat szolgáltat. Az egyik, hogy Henckel János és Johann von Neuburg mellett Bucsai Illést is Mária királyné udvari papjai közé sorolhatjuk, és hirtelen felívelő karrierje komoly uralkodói bizalmat sejtet.³⁴ A másik fontos adat pedig a levelek jobb alsó sarkán olvasható titkári aláírásban rejlik. Jacobus Piso királynéi titkárságára eddig

25 MNL OL DF 2568II.

26 MNL OL DF 25856I.

27 MNL OL DL 26357. Idézi: VAJK ÁDÁM: A Levéltárak titkos élete. A Csornai Premontrei Apátság levéltárainak évszázadai, *Soproni Szemle* 72 (2018/2) 187–197, 192. 1522. június 20-án is még mint leleszi és csornai prépost címeznek neki egy levelet, MNL OL DL 4746I.

28 LAKATOS BÁLINT: *VI. Adorján*, i. m., 121–126, n. 4/a-e.

29 †LUKCSICS József – FEDELES Tamás – TUSOR Péter (ed.), NEMES Gábor (adiuvante), KOLTAI András et al. (cooperatores): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae*, 2, Collectanea Vaticana Hungariae I/10., Budapest–Róma, 2014, 294, n. 1386. Egidio Zefirire lásd NEMES GÁBOR: *Magyarország kapcsolatai*, i. m., 490–491.

30 MNL OL DL 38465.

31 NEMES GÁBOR: *Brevia Clementina*, i. m., 47–48, n. 45.

32 MNL OL DF 232719. C. Tóth Norbert közlése, amit ez úton is köszönök.

33 LACZLAVIK GYÖRGY: Várday Pál helytartói működése 1542–1549, *Levéltári Közlemények* 83 (2013) 3–67, 18.

34 KUBINYI ANDRÁS: Habsburg Mária királyné udvartartása és a politika 1521–1526, in RÉTHELYI ORSOLYA – F. ROMHÁNYI BEATRIX – SPEKNER ENIKŐ – VÉGH ANDRÁS (szerk.): *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531*, Budapest, 2005, 13–23, 16–17. Henckelre lásd FRANKÓI VILMOS: *Henckel János, Mária királyné udvari papja*, *Értekezések a történeti tudományok köréből* II/4., Pest 1872.

mindössze egyetlen, 1522. július 31-én kelt levél alapján következtethetünk,³⁵ de ezek alapján bizonyos, hogy már február 6-án is a királyné szolgálatában állt. A humanista Piso választása a levelek megfogalmazására – stilisztikai és retorikai képességein túl – azért is kiváló döntés volt, hiszen ha valaki, akkor ő igen jól ismerte a római Kúriát. 1503-ban a már említett Pietro Isvalies bíboros kíséretében Rómába utazott és csaknem tíz évig az Örök Városban maradt, ahol II. Gyula pápa diplomáciai megbízatásainak köszönhetően pápai protonotárius is lett.³⁶

E két levél még egy valamit is sejtetni enged: az ifjú királyné tettekeszségét. Habsburg Mária királyné – 1521. december 10-i koronázása és az 1522. január 13-i esküvő után – 1522. február 2-án vette át a királynéi uradalmakat,³⁷ négy nappal később pedig már káplánja püspökké kreálását kérte a nemrég megválasztott új pápától.

35 MNL OL DF 260438., kiad.: C. TÓTH NORBERT: *Politikatörténeti források*, i. m., 120–121, n. 106.; idézi KUBINYI ANDRÁS: *Habsburg Mária*, i. m., 14.; JANKOVITS LÁSZLÓ: Jacobus Piso kapcsolatkeresései a Lajtán innen és túl. In: BÍRÓ ANNAMÁRIA – BOKA LÁSZLÓ (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írásokortosulások*. Nagyvárad – Bp., 2016, 27–36, 34.

36 FEDELES TAMÁS: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*, Tanulmányok Pécs történetéből 17., Pécs, 2005, 430–431.; NEMES GÁBOR: *Pietro Isvalies*, i. m., 21.

37 C. TÓTH NORBERT: A királyi pár Csehországban 1522–1523, in Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely (szerk.): „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére, Pécs, 2012, 83–95, 84–85.; KUBINYI ANDRÁS: *Habsburg Mária*, i. m., 13.

Függelék

1.

*Buda, 1522. február 6.
Habsburg Mária királyné VI. Adorján pápához*

ORIG.: BAV Vat. lat. 6380, fol. 4rv

Beatissime pater, domine mihi semper clementissime! Post oscula pedum sanctitatis vestre beatorum et humillimam mei in gratiam eiusdem commendationem. Est apud me venerabilis et religiosus frater, Elias de Bucha, prepositus ecclesie Chornensis ordinis Premonstratensis, vir eruditione, vita et probitate insignis, ob cuius laudabilia merita et virtutes illum in specialem capellanum meum accepi. Et quoniam idem frater Helias debet deinceps apud me et in curia mea frequens esse, supplico sanctitati vestre humiliter, dignetur pro sua in me paterna clementia prefatum fratrem Heliam, capellanum meum ad dignitatem episcopalem benigne promovere et acceptare. Id autem eo diligentius peto, quia futurus sit prelatum meum domesticus, cuius presentia carere non possum. Faciet mihi sanctitas vestra gratiam in hoc singularem, quam altissimus pro sacrosancte universalis ecclesie regimine et augmento ad multos annos felicem et incolumem conservare dignatur. Datum Bude, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo, sexta Februarii.

Eiusdem vestre sanctitatis devotissima filia

Maria regina

Iacobus Piso

[*külzeten*] Sanctissimo in Christo patri et domino, domino divina providentia sacrosancte romane et universalis ecclesie summo pontifici, domino meo clementissimo

2.

*Buda, 1522. február 6.
Mária királyné levele Guilio de' Medici bíborshoz*

ORIG.: BAV Vat. lat. 6380, fol. 5rv

Maria Dei gratia regina Hungarie et Bohemie etc. reverendissimo in Cristo patri, domino Iulio tituli Sancti Laurentii in Damaso sancte romane ecclesie presbitero cardinali de Medices, vicecancellario ac regnorum nostrorum protectori, amico nostro honorando salutem et prosperos ad vota successus. Reverendissime in Cristo pater, amice noster honorande! Scripsimus et supplicavimus in aliis litteris nostris sanctissimo domino nostro, ut sanctitas sua venerabilem et religiosum fratrem, Heliam de Bucha, prepositum ecclesie Chornensis ordinis Premonstratensis, capellanum nostrum in titularem episcopum creare dignetur. Quare rogamus paternitatem vestram reverendissimam, velit negotium hoc nostri contemplatione apud sanctitatem suam et dignissimum istud reverendissimorum dominorum cardinalium collegium ita habere commendatum et ita efficere cooperarique, ut id, quod ea in re a sanctitate sua efflagitamus, quamprimum opera et promotione dominationis vestre reverendissime consequamur, faciet nobis in hoc certe dominatio vestra reverendissima rem valde gratam, quam et bene valere optamus. Datum Bude, sexta Februarii, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Maria regina etc.

Iacobus Piso

[*külzeten*] Reverendissimo in Christo patri, domino Iulio tituli Sancti Laurentii in Damaso sancte romane ecclesie presbitero cardinali de Medices, vicecancellario ac regnorum nostrorum protectori, amico nostro honorando

TARTALOMJEGYZÉK

TEOLÓGIA

- Egresits Ferenc: „A gyöngék közt gyöngge, mindenkinek mindene lettem az evangéliumért!”
Elmélkedés Keresztelő Szent János születésének főünnepén 5
- Németh Gábor: Etikai megfontolások a COVID-19 járvány kapcsán 10
- Vlaj Márk: A világi krisztushívők szerepe a szinodális úton 20

FILozÓFIA

- Kormos József: A filozófiáról mint gondolkodásmódról és mint tudományról 28
- Pigler Mónika Míra: Mesterséges intelligencia a keresztény filozófia tükrében 35

NEVELÉSTUDOMÁNY

- Varga József: Az iskola a templom előcsarnoka és az egyház veteményes kertje 48
- Varga Józsefné Horváth Mária: Csend és fény
Gondolatok Sík Sándor és Pusztai Sándor papköltők verseiről 58
- Makk Zoltán: A határ menti idegennyelv-tanítás didaktikája
a nyugat-dunántúli - burgenlandi határ régióban. Doktori (PhD) disszertáció tézisei 68

EGYHÁZJOG

- Maróti Gábor: Az igazságközvetítés tartalmára és szándékára vonatkozó kánonjogi
formulával megerősített ígéret történeti tipológiája és vallásszociológiai változásai 78

EGYHÁZTÖRTÉNET

- Lukácsi Zoltán: A kereszténység az európai kultúra szolgálatában 92
- Nemes Gábor: Habsburg Mária királyné két ismeretlen levele a vatikáni könyvtárban 102
- Kelemen Dávid: „A papnevelő intézetbe jelenleg rendbe van minden”
– A győri szeminárium feletti állami ellenőrzés az 1950-es és '60-as években 110

EGYHÁZZENE

- Deákné Kecskés Mónika: Antiphonae finales Beatae Mariae Virginis 118
- B. Kaskötő Marietta: „Nihil obstat”(?)
– Kodály Zoltán hivatalos egyházi recepciója Első áldozás című kórusa tükrében 134